

вјештава даље Вракијен, последије многог препирања патријарх је пристао да се нигдје не удаљава од првог грбальског манастира Поддластве, одакле би могао да пође најдаље до Стањевића, гдје је резиденција владике Саве и да би у Стањевићима издржао дане „контумације“. Вракијен на крају додаје: „То је обећање које ми је дао, али немам никакве сигурности да ће то са његове стране бити извршено“.

Најзад, и провидур из Херцегновога Марин Витури пише по тој ствари ванредном провидуру Гритиу.⁹⁾ Витури јавља овим писмом Гритиу да је из његовог писма од 8 т. мј. разабрао да је пећки патријарх стигао из турске државе у Паштровиће и Црну Гору и да би могао доћи у Грбаль, па да ванредни провидур сматра да би требало спријечити становништво у оним мјестима да долази с њим у дотицај. Извјештава да ће предузети одговарајуће мјере (задржавање барки које стижу из Паштровића и сл.). Што се тиче Грбљана и Црногораца, они се обично не појављују овамо, али обећава да ће за сваки случај главарима села издати најстроже наређење у том смислу, како би Грбљане и Црнопорце држали далеко од овога краја.

Као што се из свих споменутих докумената види, млетачкој власти у Боки успјело је да прилично ефикасно ограда патријарха и да му спријечи сваки иоле осјетнији додир са народом ових крајева.

Борђе Д. Миловић

**ПОДАЦИ О ПОПУЛАЦИЈИ, НЕКИМ ЗАНИМАЊИМА,
СТОЧАРСТВУ, НАОРУЖАЊУ И ДР. ЗА ПОДРУЧЈЕ КОМУ-
НИТАДИ ТОПАЉСКЕ (ИЗУЗЕВ БИЈЕЛЕ И ЈОШИЦА)
ИЗ ГОДИНЕ 1780**

У другој половини мјесеца децембра (у неким селима 20, а у неким 21 децембра — у оба случаја по новом календару) извршен је на терену Комунилади топаљске¹⁾ попис становништва, неких занимања, наоружања, одређене врсте стоке и сл. Попис су извршили главари појединих села, сваки за своје село. Документи који говоре о овим пописима очувани су и налазе се у Херцегновском архиву, међу документима млетачког архива, за сва

⁹⁾ ХА: фасц. 149/ПУМА, лист бр. 539.

Ово писмо провидура Витури датирано је са 10-I-1748 год. Но очигледно је да се ради о погрешно унесеној години, јер писмо треба да потиче од почетка јануара 1749 год.

¹⁾ Комунилад топаљска обухватала је у то доба територије следећих мјеста: Топла — Херцегнови, Поди, Камено, Мокрине, Мојдеж, Ратишевина, Требесин — Сушћепан, Жлијеби, Сасовићи, Кути — Ластва, Миочевећи (Кумбор) — Ђеновићи, Баошићи, Бијела, Јошице.

села сем Бијеле и Јошица, за која недостају документи о попису. Пописи су у свим селима сачињени углавном према истим показатељима, а документи су писани ћирилским писмом (мастилом, на хартији са воденим жигом).

Како су ови подаци веома интересантни и пружају јасну слику стања на територији Комуниџади топаљске на крају 1780 године, иако само по неким (а не по свим) важним показатељима, то ове статистичке податке доносимо на овом мјесту у цјелости.²⁾

Мокрина

Кућа 78, свештених лица 1, бораца³⁾ 100, стараца⁴⁾ 35, занатлија⁵⁾ 8, помораца⁶⁾ 4, мушке дјеце⁷⁾ 100, жена 120, дјевојака⁸⁾ 130, мачева 30, пушака 60, пиштоља 12, товарних коња 8, ораћих волова 30, свиња 80, остале ситне стоке 250.

Докуменат у заглављу носи ознаку „20 децембра 1780 италијано⁹⁾ нога с Мокрина“. Испод цифарских података, на дну документа, стоји текст: „Кнез Јово Лазаревић с Мокрина авермавам¹⁰⁾ ја Ђорђија Радић пописах за истога по његову ордену не умијући он писати“. На документу нема никаквог потписа ни печата.¹¹⁾

Камено

Кућа 56, свештених лица 1, бораца 100, стараца 20, занатлија 12, помораца 3, мушке дјеце 100, жена 120, дјевојака 40, мачева 12, пушака 100, пиштоља 50, товарних коња 10, ораћих волова 80, свиња 180, остале ситне стоке 1.500.

²⁾ Подаци су сређени и језик прилагођен данашњем.

³⁾ Као борци, тј. људи дужни и способни да се боре, сматрани су мушкарци од 16 до 60 година старости. То се види из показатеља у оригиналу документа, који за овај појам употребљава израз „људи од оружја 16 година до 60“.

⁴⁾ Као старци сматрани су мушкарци од 60 година па даље (ориг.: „стараца од година 60 и више“).

⁵⁾ У свим овим документима није се вршило одвајање по врстама заната, већ су све занатлије сврстане у једну рубрику (ориг.: „мајстора од свакога заната“ или „мештара од свакога заната“).

⁶⁾ Ради се о морнарима који су укрцани на бродове (ориг.: „мрнара“).

⁷⁾ Мушка дјеца — мушкарци од 16 година старости (јер су од 16—80 год. сматрани као „људи од оружја“).

⁸⁾ Под појмом дјевојке подразумијевало се свако женско чељаде од рођења па до удаје.

⁹⁾ Израз „италијано“ употребљава се на свим овим документима са истим значењем као „по новом календару“.

¹⁰⁾ Авермавати или афермавати значи: тврдити, потврдити. Долази од италијанске ријечи „affermare“.

¹¹⁾ Докуменат се чува у Херцегновском архиву: фасц. 268/ПУМА, стр. 271.

У заглављу документа стоји: „20 дећебра 1780 талијано нота кнеза Бура Ратковића с Каменого“. На дну документа, испод цифарског дијела, стоји текст: „Буро Ратковић главар од Каменого Павле Петровић потписа зан¹²⁾ по његову ордену¹³⁾ не умијући он писати“.¹⁴⁾

Поди

Кућа 91, свештених лица 2, бораца 123, стараца 14, занатлија 30, помораца 22, мушке дјеце 112, жена 134, дјевојака 85, мачева 68, пушака 115, пиштоља 82, уљаних млинова 3, брашнених млинова 7, товарних коња 3, ораћих волова 62, свиња 82, остале ситне стоке 115.

У заглављу документа: „Года: 1780 на 20 децебра по талијано“, а на крају, испод цифарског дијела: „Нико Радуловић главар од Пода афермавам“.¹⁵⁾

Жлијеби

Кућа 19, бораца 25, стараца 3, помораца 1, мушке дјеце 35, жена 30, дјевојака 23, мачева 12, пушака 28, пиштоља 15, товарних коња 5, ораћих волова 20, свиња 50, остале ситне стоке 800.

У заглављу документа: „20 дећебра 1780 талијано нота кнеза Петра Деспинића с Жлијеба“, а на крају: „Гавар Петар Деспинић афемавим и ја Ђорђије Радић пописах за истога биши од њега мољен“.¹⁶⁾

Сасовићи

Кућа 43, бораца 40, свештених лица 1, стараца 10, занатлија 3, помораца 13, мушке дјеце 56, жена 80, дјевојака 43, мачева 10, пушака 48, пиштоља 30, уљаних млинова 3, брашнених млинова 3, ораћих волова 40, свиња 40, остале ситне стоке 150.

У заглављу документа: „20 дећебра 1780 поталијаном нота Сасовић кнез Бошко Павлићевић“, а на крају, испод цифарског дијела: „Бошко Павлићевић главар од село Сасоевић авермавам како више ја Марин Фонтана подписујема за истога тако од нијега мољен не умијући он писати.“¹⁷⁾

¹²⁾ Зан = за њега.

¹³⁾ Орден = наређење.

¹⁴⁾ Херцегновски архив: фасц. 268/ПУМА, стр. 272.

¹⁵⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 273.

¹⁶⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 274.

¹⁷⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 275.

Топла — Херцегови

Кућа¹⁸⁾ 242, свештених лица¹⁹⁾ 19, црквених служитеља 11, бораца 243, стараца 30, занатлија 40, помораца²⁰⁾ 78, мушке дјеце 224, жена 260, дјевојака 302, мачева 200, сабаља 10, пушака 243, пиштоља 200, уљаних млинова 10, брашнених млинова 3, товарних коња 2, ораћих волова 10, свиња 60, остале ситне стоке 20, бродова разних²¹⁾ 8, малих барки на весла 8.

На почетку документа стоји: „Года 1780 на 20 децембра нота кнеза Мата Милутиновића од Топле“. Крај документа је иструнуо од влаге па се не може утврдити текст који је на том мјесту своједобно стајао. Једино се може прочитати име кнеза Мата Милутиновића.²²⁾

Миочевећи²³⁾ — Ђеновићи

Кућа 45, свештених лица 1, бораца 65, стараца 6, занатлија 10, помораца 28, мушке дјеце 48, жена 34, дјевојака 50, мачева 12, сабаља 2, пушака 80, пиштоља 31, уљаних млинова 4, товарних коња 2, ораћих волова 23, свиња 62, остале ситне стоке 85, бродова разних²⁴⁾ 3, малих барки на весла 5.

На врху документа стоји текст: „20 децембра — 1780: италијано нота од Миочевећа и Ђеновића кнез Трипко Новаковић“, а на крају, испод цифарског дијела: „Главар Трико Новаков авемавам како више ја Ђорђија Радић пописуем по његову ордену не умијући он писати“.²⁵⁾

¹⁸⁾ У пописном документу се прави разлика између католичких и православних кућа, па се каже да је било „кућа керсчанскијех“ (тј. католичких) 51, а „герчаскије кућа“ (тј. кућа православних) 191.

¹⁹⁾ У број исказан по показатељу „свештена лица“ ушла су сва свештена лица обадије вјероисповијести. Ориг. докуменат их приказује одвојено и то на слједећи начин: „редовника веретара у свети Антон“ (ради се о редовницима у католичком самостану св. Антона, који и данас постоји) — 4; „попа римска“ — 3; „у манастиру Савини калуђера свештеника“ — 8; „дејакон“ (ђакон) — 1; „попа герчаска“ (тј. грчких, православних попова) — 3.

²⁰⁾ У поморце спадају „меренари“ (тј. морнари који су служили на туђим бродовима), којих је било 66 и „патеруни“ (тј. патрони, власници бродова), којих је било 12.

²¹⁾ Бродови су у ориг. документу посебно евидентирани по врсти. Тако су побројене „терабакуле“ 4, „пулаке“ 2, док се за остала 2 брода не може утврдити које су врсте били, јер је докуменат на том мјесту пропао од влаге и иструнуо.

„Пулака“, односно полака = трговачки брод за Средоземно Море (види Ignazio Cantu: Vocabolario della lingua italiana, Milano 1892, стр. 628, под „polassa“).

²²⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 276.

²³⁾ Миочевећи = данашњи Кумбор.

²⁴⁾ Од поменута три брода 2 су полаке, а 1 трабакула.

²⁵⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 277.

Мојдеж

Кућа 97, свештених лица 3, бораца 80, стараца 30, занатлија 20, помораца 10, мушке дјеце 132, жена 152, дјевојака 80, мачева 20, пушака 85, пиштоља 50, уљаних млинова 2, брашнених млинова 10, товарних коња 13, ораћих волова 40, свиња 150, остале ситне стоке 300.

Докуменат на врху садржи текст: „20 децембра: 1780: талијано нота кнеза Николице Брајовића село Мојдеж“, а на дну, испод цифарског дијела: „Николица Брајевић главар од Мојдежа афермава ја Нико Радуловић подписа по његову ордену не умијући он писати“.²⁶⁾

Ратишевина

Кућа 42, свештених лица 3, бораца 50, стараца 12, занатлија 15, помораца 8, мушке дјеце 30, жена 85, дјевојака 40, мачева 15, пушака 50, пиштоља 30, уљаних млинова 2, товарних коња 8, ораћих волова 28, свиња 80, остале ситне стоке 200.

При врху документа: „20: децембра — 1780 талијано нота од Ратишевине Јоко Саблић кнез“, а на дну, испод цифарског дијела: „Кнез Јоко Сабличичић авермава како више“.²⁷⁾

Требесин — Сушћепан

Кућа 45, свештених лица 2, бораца 60, стараца 8, занатлија 20, помораца 12, мушке дјеце 71, жена 62, дјевојака 69, мачева 30, пушака 67, пиштоља 40, брашнених млинова 1, ораћих волова 25, свиња 70, остале ситне стоке 150.

При врху документа: „21 децембра = 1780: талијано нота село Требесин и Сушћепан“, а при дну, иза цифарског дијела: „Симо Паликућа главар од села Требесин и Сушћепан авермавам како више, ја Марин Фонтана потписујем за истога тако о њега мољен не умијући он писати“.²⁸⁾

Баошић

Кућа 50, свештених лица 1, бораца 58, стараца 56, занатлија 5, помораца 10, мушке дјеце 89, жена 82, дјевојака 58, мачева 15, пушака 36, пиштоља 30, уљаних млинова 3, брашнених млинова 2, свиња 25, остале ситне стоке 150, малих барки на весла 3.

При врху документа: „21 децембра = 1780: талијано нота от Баошића“, а при дну, испод цифарског дијела: „Кнез Митар Ђековић“²⁹⁾ авермавам“.³⁰⁾

²⁶⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 278.

²⁷⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 279.

²⁸⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 280.

²⁹⁾ Вјероватно се односи на презиме Ђетковић, па се у документу ради о обичној грешци у писању.

³⁰⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 281.

Кути и Ластва

Кућа 72, свештених лица 1, бораца 100, стараца 12, занатлија 10, помораца 10, мушке дјеце 90, жена 100, дјевојака 80, мачева 40, пушака 80, пиштоља 50, уљаних млинова 5, брашнених млинова 4, товарних коња 5, јахаћих коња 1, ораћих волова 40, свиња 75, остале ситне стоке 250, бродова³¹⁾ 1.

На почетку документа стоји текст: „21 децембра 1780 талијано нота од Кути и Ластве“, а при дну, иза цифарског дијела: „Сидмо Кочетановић главар од Кути афермавам како више ја Нико Радуловић подписа по његову ордену не умијући он писати“.³²⁾

На основу напријед наведених цифара могу се лако извести подаци о укупном броју становника, како за поједина наведена села тако и за цијелу Комуниаду топаљску (изузев Бијеле и Јошица). Према томе, подаци о броју становника поменутих територија на крају 1780 године изгледали би како слиједи:

Мокрине 498, Камено 396, Поди 522, Жлијеби 117, Требесин — Сушћепан 304, Ратишевина 243, Кути — Ластва 403, Сасовићи 246, Басићи 359, Топла — Херцегови³³⁾ 1.207, Мојдеж 507, Миочевићи — Ђеновићи 242. Читава Комуниада топаљска (сем Бијеле и Јошица) 5.044.

Такође се из свих напријед наведених статистичких прегледа може лако извести скупно стање (по истим показатељима) за читаву Комуниаду топаљску (изузевши територије Бијеле и Јошица). Овај скупни преглед изгледао би овако:

Кућа 880, свештених лица 35, црквених служитеља 11, бораца 1.044, стараца 236, занатлија 173, помораца 199, мушке дјеце 1.087, жена 1.259, дјевојака 1.000, мачева 464, сабаља 12, пушака 992, пиштоља 620, уљаних млинова 32, брашнених млинова 30, коња³⁴⁾ 61, ораћих волова 398, свиња 954, остале ситне стоке 3.970, бродова разних³⁵⁾ 12, малих барки на весла 16.

Што се пак тиче Бијеле, пошто за ову територију не посјеђујемо пописне листе из 1780 године, а ради макар дјелимичног употпуњавања ове празнине, навешћемо на овом мјесту извјесне

³¹⁾ Податак о бродовима односи се на једну трабакулу.

³²⁾ ХА: фасц. 268/ПУМА, стр. 282.

³³⁾ Од укупног броја становника на територији Топла — Херцегови (1.207) на католичко становништво отпада 273. Овај податак посебно је унесен у докуменат о попису под показатељем „душа керсјанскије“ (православне су називали „герчески“).

³⁴⁾ Товарних коња 60, а јахаћи само 1.

³⁵⁾ Подаци о бродовима односе се на: 6 трабакула, 4 полаке и 2 брода чија се врста није могла утврдити (јер је односни докуменат на том мјесту иструнуо од влаге).

податке из неког пописног документа из 1782 године.³⁶⁾ Ови подаци за Бијелу у 1782 год. изгледали би овако:

Стараца 22, бораца 137, жена 127, младића 111, дјевојака 120.

На документу стоји текст: „Чиним ову ноту од пука парох поп Симо Злоковић и поп Васо по заповиједи господској“, а споља, на истом документу: „Ово је нота од села Бијеле 1782 год“.

Ђорђе Д. Миловић

ИЗ ОДНОСА ЦРНЕ ГОРЕ И СРБИЈЕ — Пресељавање Црногораца у Србију —

Наша племенски организована област: Црна Гора, Брда, Херцеговина са Новопазарским Санџаком, од давнина је позната као претежно планински сточарски предјо са недовољно обрадиве земље за исхрану свога становништва. По сили економских закона, вишак становништва је морао да тражи хљеба изван тих предјела у житороднијим крајевима. Отуда се запажају сталне миграције из тих крајева према истоку, још за вријеме док су Турци господарили скоро цијелим нашим националним подручјем. Међу поменутим крајевима наше племенске области Црна Гора је један од најоскуднијих по плодном земљишту. Зато су и миграције из Црне Горе сталне. Ми те миграције можемо да слиједимо од давнина, и ако не потпуно, а нарочито од ослобођења Србије, почетком 1804 год. камо се миграције из Црне Горе за стално насељавање углавном и упућују. Овдје ћемо на основу архивских извора, који нијесу довољно познати, изнијети неколико случајева пресељавања Црногораца у Србију у мањим и већим групама.

Митрополит црногорски Петар I, познат је и по томе, што је брижљиво предузимао мјере да за вријеме гладних година збрине и олакша положај гладног становништва своје земље. Куповао је жито, залажући чак и предмете, „одјејанија“ свога достојанства, које је дијелио гладноме народу, покушавао да најугроженије глађу земљаке пресели у Србију, па и у Русију. Тако, из једног писма Петра I кнезу Милошу од 19 јула 1816 видимо да га је писмом од 23 маја исте године, послатом по Неноју Вукову Почеку с његовом дружином, извијестио о приликама у Црној

³⁶⁾ Све податке овдје изнесене, који се односе на Бијелу, пружио ми је друг Петар Шеровић (из својих биљежака и исписа), који је својевремено ове податке прибавио из оригиналног пописног листа. Херцеговски архив у својим фондовима не посједује никаквих докумената о попису из 1782 године, нити за Бијелу, нити за које друго мјесто херцеговског подручја.